

Kalokagatia i wór nawozu. Przemiany w postrzeganiu ciała od starożytności

Autor tekstu: **Igor Mencil**

Uroda to rekomendacja lepsza niż jakikolwiek list polecający
Arystoteles [1]

Ciało jest przebrzydłym odzieniem duszy
papież Grzegorz Wielki [2]

Zanim historia zainteresowała się ciałem, zrobiły to nauki społeczne. [3] To one były bodźcem dla historyków. W 1934 roku Marcel Mauss, choć nie pierwszy pisząc o ciele, to jako pierwszy uzmysłowił sobie, że ciało, choć pochodzi z natury, jest kulturowo zmieniane. Wyróżnia się trzy główne przyczyny zainteresowania humanistyki ciałem: rozwój kultury konsumpcyjnej, działalność feministek, pisarstwo Michela Foucaulta. [4]

Jacques Le Goff stwierdza, że ciało ma swą historię, a historia ciała jest naszą historią. [5] Prześledźmy ją zatem.

*

Starożytny świat to dla Europejczyków przede wszystkim Grecja i Rzym, Hans-Georg Pott wymienia także Egipt, obok Aten i Jerozolimy jako jeden z fundamentów europejskiej kultury. [6] W Egipcie ciało było ważne. Miało własną specyfikę przedstawiania w sztukach plastycznych: głowa i od biodra w dół z profilu, ramiona i tors na wprost. [7] Kapłani całe ciała golili. Mężczyźni i kobiety nosili peruki, malowali twarze. Kobiety, które zostawały faraonkami nosiły sztuczne brody. Przede wszystkim zaś mumifikacja, która sprawiła, że ciała przetrwały tysiące lat, być może wyrażała pragnienie nadania ciału nieśmiertelności, sakralizacji go.

W Grecji ciało miało wymiar równie pozytywny, lecz jak się wydaje, bardziej ziemski, doczesny, mniej sakralny, niż egipskie. Piękne ciało szło w parze z mądrością, a przede wszystkim z dobrem — słynny ideał kalokagatii, *kalos kaghatos* - piękny i dobry. Wartość tę przedstawiały rzeźby kurosów. Posągi owych atletycznych młodzieńców, ofiarowywane często jako wota, były nagie, w przeciwieństwie do przedstawień kobiet. [8]

Bowiem w Grecji piękny był przede wszystkim mężczyzna. To przystojni młodzieńcy byli obiektem pożądania zarówno bogów (Zeus, Apollo), jak i śmiertelników.

Ciekawą modyfikacją starożytnego ciała męskiego był zarost. Jego golenie i zapuszczanie. Grecy nosili brody. Była ona granicą dzielącą chłopców i mężczyzn. Przyszłych i prawowitych już obywateli polis. Rewolucję wprowadził, w hellenistycznym już świecie, jeden człowiek — Aleksander Wielki. To za jego przykładem Rzymianie rozpoczynali każdy dzień od golenia, co w owych czasach oznaczało całą twarz w rozcięciach i bliznach ze względu na jakość brzytw. Niektórzy stosowali żywicę dla depilacji twarzy. Golenie było tak ważne, że gdy Juliusz Cezar po jednej z bitew zapomniał odmłodzić swoje oblicze, zanotowali ten fakt ówczesni historycy. Kontrrewolucję zapoczątkował cesarz Hadrian. Mając na policzku szpecącą bliznę postanowił dla ukrycia jej zapuścić brodę, co niedługo potem uczynili wszyscy poddani. Lecz choć ich twarze odpoczyły od licznych rozcięć, kapryśny władca wymyślił, że będzie lokował włosy gorącym prętem, co lud rodzaju męskiego począł czynić za jego przykładem, parząc głowy.

A cóż działo się z kobietami? Uważały one, że najważniejsza jest biała skóra, ukazująca arystokratyczny rodowód. Panie stosowały liczne maseczki i skwapliwie unikały słońca. Historia zanotowała też pierwszą tlenioną blondynkę, cesarzową Poppeę Sabinę. Podobnie jak poddani Aleksandra i Hadriana, obywatelki Rzymu wzięły przykład ze swej władczyni. Dziewiętnaście wieków później, inna tleniona blondynka, imieniem Marilyn Monroe stała się najsłynniejszą piękną świata.

O tym, jak istotna była rola ciała w starożytności świadczy fakt, że największy myśliciel antyku, zarazem twórca europejskiej filozofii, przeszedł do historii pod przydomkiem 'O szerokich barkach' — Platon.

*

Średniowiecze. Tysiącletni czas, podczas którego świat stanął w opozycji do swych starożytnych korzeni. Nie było już mowy o kalokagatii, choć np. Maryję przedstawiano jako piękną kobietę. Jednakże miało to jedynie oddawać jej duchową chwałę.

W V wieku opat Cluny, Odo, tłumaczył młodzieńcom, jak obrzydliwe jest ciało tuż pod skórą i wykazywał zdumienie *jak można pragnąć całować wór nawozu*, jak je nazwał.

Le Goff uważa, że grunt pod represyjne traktowanie ciała przygotowały czasy rządów Marka Aureliusza, stoickie, ascetyczne. Jednakowoż chrześcijaństwo wprowadziło całkowite *novum* — samoumartwienie, męczenie własnego ciała. Biczownicy, włosiennice, święci słupnicy, asceci wiążący kończyny linami wrastającym w ciało... ciało stało się przedmiotem religijnej nienawiści, szaleńczo, orgiastycznie próbowano je upodlić, aż niekiedy brakowało pomysłów, co przyznawali owi gorliwi chrześcijanie.

Podobnie system kar, stosujący wymyślne tortury wydzielał sprawiedliwość ciała, będącemu w średniowieczu często jedynym dobrem złoczyńców.

Ciało kobiety zostało zakryte. Ważna stała się więc sylwetka widoczna pod ubiorem — preferowano wyraźny kształt klepsydry. Szczypcami lub palcami maczanymi w smole damy wyrwały włosy ze wszystkich odsłoniętych części ciała.

Jak widać, wbrew pozorom, w średniowieczu ciało było centrum rzeczywistości, ośrodkiem zainteresowania. Właśnie przez chorobliwe wypieranie się niego, ciągłą negację, było najważniejsze, tak jak i dziś, w ponowoczesności poprzez nieustanną afirmację.

*

Po średniowieczu nadejście renesans, gdzie stosunek do ciała, idealnie oddany w *Człowieku witruijskim* Leonardo da Vinci, odżyje w swej afirmacji i fascynacji, w baroku ciało będzie steatralizowanym aktorem, w oświeceniu zostanie odczarowane, jak reszta rzeczywistości i traktowane jak maszyna, czy też ciało zwierząt, w wieku XIX stanie się zdolnym do wytwarzania konstruktem. XX wiek, niezwykle ciekawy i zróżnicowany — nazizm zheroizuje ciało, kultura popularna umasowi, rozwój techniki zmedykalizuje. XXI wiek to nadreprezentacja ciała traktowanego z purytańskim — o paradoksie — hedonizmem.

Tymczasem jednak antyk i średniowiecze, dwa porządki świata, antropo- i teocentryczny, przedstawiały największe przeciwieństwa stosunku do ciała.

*

Bibliografia:

1. *Ciało w kulturze i nauce* red. Chołody Mariusz; Cwojdzńska Anna; Ziółkowska Beata Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR Warszawa 2009
2. *Socjologia ciała* Honorata Jakubowska, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009
3. *Antropologia ciała Zagadnienia i wybór tekstów* red. Szpakowska Małgorzata, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 2008
4. *Wstęp do kulturoznawstwa* Baldwin, Loghurst, McCracken, Ogbara, Smith, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2009
5. *Piękno wymaga ofiar* [w:] *Newseek* maj 2010 Andrzej Krajewski
6. *Nadzorować i karać, narodziny więzienia* Michel Foucault, PDF
7. *Ciało w średniowieczu* Jacques Le Goff, PDF
8. *Laboratoria zmysłów* Piero Camporesi, słowo/obraz terytoria, Gdańsk 2005
9. *Sposoby posługiwania się ciałem* Marcel Mauss [w:] Tegoż *Socjologia i antropologia*, PDF
10. *Sztuka świata* tom 2, praca zbiorowa, Wydawnictwo Arkady Warszawa 1990

Przypisy:

[1] Cyt. za: Andrzej Krajewski *Piękno wymaga ofiar* [w:] *Newseek*, maj 2010.

[2] cyt. za: Jacques Le Goff *Ciało w średniowieczu*

[3] por. Ibidem, str. 9

[4] por. Baldwin, Loghurst, McCracken, Ogbara, Smith *Wstęp do kulturoznawstwa*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2009 i Jakubowska Honorata *Socjologia ciała*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2009 str. 14 i 20.

[5] por. Jacques Le Goff, op.cit.

[6] por. Hans-Georg Pott *Krótką historia kultury europejskiej*, Wrocław 2007.

[7] por. Jacynowska, Musiał, Stępień *Historia starożytna*.

[8] por. *Sztuka świata* tom 2, praca zbiorowa, Wydawnictwo Arkady Warszawa 1990.

Igor Mencil

Student kulturoznawstwa na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 29-04-2011)

[Oryginał.](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1217) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1217>)

Contents Copyright © 2000-2011 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2011 Michał Przech

Autorem portalu Racjonalista.pl jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielami portalu są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie strony tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl